

לידתו של פידא

זהו הפרק השני בסדרה המנתחת את הספרות הפלסטינית, עת מנת לעמוד על הצורה שבה רואה העם הפלסטיני את עצמו, את מדינות ערב ואת ישראל.

שימעון בלס, מרצה לספרות ערבית מודרנית, יודיעיראק בן 45, הוא בריסמכא בנושא זה, וסופר בזכות עצמו.

מאת שימעון בלס

מוטיב הקרע בספרות הפלסטינית הגיע לשלב חדש ובלתי-צפוי עקב מילחמת ששת הימים. הרבה מחיצות הוסרו בין חלקי העם השונים, ולכאורה נדמה שעידן אחיד הקרעים ממשמש ובא. אמיל חביבי הקדיש לתמורה זו את הנובלה שלו שיצאה בשנת הימים, שבה פרש יריעה רחבה, המורכבת משש חוליות, המתארות אספקטים שונים של מוטיב הפגישה מחדש והאיחוי. בחוליה הראשונה, הוא מספר את סיפורו של הילד מסעוד, בן למישפחה עניה, החיה בפרישות בתוך חמולות מלוכדות, שהיה תמיד מטרה לחיצי הלעג והזלזול של ילדי הכפר. הוא היחיד שאין לו דודים ובני-דודים להתפאר בהם, ואביו אדם קשה-ליום שלא יכול להבטיח לו שיפור כלשהו במצבו. הוא משלים, איפוא, עם גזירת הגורל, ומקבל בהכנעה את הכינוי המעליב „פג'לה“ (צנון), שהדביקו לו בני-הכפר. והנה, יום אחד מגיעה לכפר מכונית הדורה מתגדה המערבית, עוצרת ליד חנות-המכולת, ובי עליה שואל למישפחתו.

מאותו יום משתנה יחסם של בני הכפר אליו, ושוב אין איש קורא לו בכינויו. בעל המכונית ההדורה אינו אלא דודו, שבא לבקור אצלם, בלוויית בנו, בן גילו של מסעוד.

מיפנה זה בחייו של מסעוד מחולל בו

בסיפור תלאותיהם מאו שנטשו את ביתם בחיפה ב-1948. הם התגוללו במחנות-פליטים בירדן. בינתיים האם מתה והבת, שהיתה מאורסת לבן-דודה שנשאיר בישראל, הפצירה באביה להצטרף אליו. הם חצו את הגבול והגיעו בהשאי אל כפרו של הארוס, ושם נישאה לו. אבל העניין נתגלה, והשילטונות הר-צבאיים גירשו אותם חזרה אל מעבר לגבול.

הם ניסו מזלם שנית ואמנם הפעם הצליחו לשהות זמן ממושך במחיצתו של הבעל הצעיר. במשך זמן זה נולד הבן. אבל שוב נתגלה העניין לשילטונות, והפעם העמידו אותם לדין באשמת הסתגנות ודנו אותם לארבעה חודשי-מאסר, ואילו את הבעל דנו לששה חודשי-מאסר באשמת מתן מחסה

„האם היא הבית, גיגית הכביסה, מכתש ה,כובח' שירשה מאמה, או אולי קיראותיה של מוכרת-החלב בבוקר, ציל-צוליו של מוכרת-הנפט, או שיעוליו של הבעל נגועה-הקצרת? אולי היא נשפיה הכלולות של הבנים, אשר עקרו בזה אחר זה אל ביתם שלהם, והותירוה לבדה? אם ייאמר לה, כותב המחבר, שכל אלה מהווים מולדת, גם או לא היתה יכולה להגדיר משמעה של מילה זו. מולדת היא כל אשר קושר אותה אל עברה, כל אשר מלבה בה זכרונות, אם בנצרות, אם בירוד-שלים. אבל מולדת היא גם אותו שטח הפקר ששני שערים לו, והעובר בו כמוהו כעובר „את עמק-הממות, שאין ממנו שיבה.“ אם הגעועים אל בניה-המישפחה דוחפים

החמוד דרוויש כותב באחד השירים „הישראלים“ שלו: „מולדת אינה מיווודה, ואני אינני נוסע.“ הכרוח זו אמנם לא מנעה אותו מליטול את „מולדתו“ במיוודה ולעקור לקאהיר, ואחר-כך לביי-רות, אבל משמעותה לא נפגמה עקב הפרחה על-ידי אומרה, שכן היא מבטאת תפיסה קיומית של ציבור גדול, שבשמו ביקש דרוויש לדבר.

תפיסה זו גורסת, כי „אותם שנשואו במחוזות הילדות, הדשים ברגליהם היחפות את הבואתה, נאמנים לה יותר מאותם המבכים פרדסים, שבעליהם מכרו אותם בטרם ימכרו את מולדתם.“ (אמיל חביבי, סודאסית אליאם אל-סיתה).

ביצירתם של הפלסטינים תושבי מדינת-ישראל, נשענת תפיסה זו על שני צירים: ההיצמדות אל האמה מזה, והכמיהה לאי-חודם עם אחיהם שעבר לגבול מזה. מצד שני, הביצה הפלסטינית שראתה אור בכירות, בקאהיר, בדמשק או בבגדאד, המוטיב המרכזי, המלבד ההתייחסות לחיי-היום-יום במחנות הפליטים, הוא הגעועים אל האדמה, אל הבית, אל השכונה. בני אגפיה מצידה, איפוא, הסיפורת הפלסטינית מציאות של קרע.

אמיל חביבי נותן ביטוי לקרע זה בסיפור מוקדם שלו, שער מנדלבאום

היהודיה אירחה את המסתננים * הילד הערבי שנינטש בבריחה

הפך חייל צה"ל * הפליט מרמלה ישב בבתי-הכלא של כל

מדינות ערב עד שחדר כפראי לישראל. נתפס ונכלא ברמלה

תמורה חשובה, הוא מתהלך באווה, שלובי זרוע עם בן-דודו, ונהוג שהצננות בשאר ילדי-הכפר. יחד עם זאת, מתערער אימונו בהשקפותיה הפוליטיות של אבותיו. בכנייה, שכן, הוא דגל כמה בדרישה לפינויים של השטחים הכבושים, אבל מעתה הוא חושש מתוצאות הפינוי: „האם אחרי הפינוי אשוב להיות בלי בן-דודו?“ שואל הוא את עצמו.

למסתננים. בתום תקופת-מאסרם נצטוו האב ובתו לעבור חזרה לירדן. חיילים הוליכו אותם עד הגבול. אבל מהמת מזג האוויר הסוער הם תעו בדרך והגיעו לבסוף אל ביתה של שרה.

שרה, נרגשת למשמע אונניה, הציעה להם ללון אצלה, אבל האב דחה בתורה את ההצעה באומרו שזה עלול להזיק להם ולה. בקומם להיפרד מעליה, צררה שרה בתוך נייר עתון כמה פרוסות להם ושני תפוחים, ומסרה את הצרור לאם הצעירה. למחרת בבוקר עמדה שרה על סופה הטראגי של פרשה אומללה זו: בצאתה לקניית בצרכניה, היא שמעה כי שני מסתננים, שהדירו למושב, נהרגו סמוך לבניין בית-הספר. היא אצה אל המקום, ושם גילתה את גופות שני אורחיה. מוזתי זעמ, היא צעקה: „איפה התינוק? היה עימם תינוק!“ צעקותיה עוררו תמיהה אצל הנוכחים, שהחלו שואלים מניין לה שהיה עימם תינוק. נבוכה וחוששת מגילוי האמת, היא חשפה את חזה של הצעירה: „תראו את השדיים התפוחים, היא מיניקה, זה ברור!“

את האם הזקנה לעזיבת ביתה שבנצרת. הרי מהעבר השני של שער-מנדלבאום מתאסף קהל רב, אכול געועים לבית ולדאמה שניטשו.

סמירה עזאב, סופרת פלסטינית ש-התגוררה בלבנון, מתארת את דמותה של אם אחרת, המתגעגעת לבתה החיה בישראל, ולביתה הנטוש. חג המולד נפתח השער, על-פי הסכם עם ירדן, לפני הוגגים נוצריים, המבקשים לעלות לרגל למקומות הקדושים ולבלות בחיק מישפחותיהם. האם נוסעת במכונית מדמשק לירושלים ומצפה לשוא, בתוך הקהל הרב, לבואה של מארי, בתה.

(1954). הוא מתאר את שעת הפרידה מאמו, אשר עזבה את ביתה בנצרת וביקשה לסיים את ימיה בחיק מישפחתה שבצד הירדני. „לשטח הרחב, המכוסה אספלט מעופר, אשר בלב השכונה שידענה בשם מוצארה, שני שערים — שער מכאן ושער משם, עשויים לוחות-סח ומסויידים, וכל אחד רחב כדי מעבר מכונית אחת בלבד.“ שטח-הפקר זה, שבקצותיו שני שערים עגומים, הפריד עד מילחמת ששת-הימים בין שני חלקי העיר, בין שני חלקי הארץ. „היוצא מכאן אי ישוב לעולם,“ אומר המוכס הישראלי למחבר, אבל הלה לא היה זקוק לתסבר זה, גם אמו לא היתה זקוקה לו. תודעת הקרע חדרה בהם, כפי שהודרה בהם תודעת המולדת הקרועה. אבל מולדת זו מהי?

האוצרות של הזקנה

בן המדיחמה פתרה בעיות-יצירה בעיות חדשות. אמיל חביבי מספר על פגישות בין קרובים, בין ידידים, בין אם ובתה, לאחר כעשרים שנות פרידה ועוד. פגישות אלה מסירות את המחיצות, אך אינן מאחות את הקרעים. אחד הסיפורים היפים, ובעלי המשמעות

האוצרות של הזקנה

איש ניגש אליה ומודיע לה שמחמת מחלתו של בעלה, נבצר ממארי לבוא. אבל היא מבטיחה לבוא בשנה הבאה. האם מבקשתו להעביר למארי את סל התשורות שנשאה עימה ואומרת: „נשק את ראשה במקומי, ואמור לה, שאם אוכה ואחיה עוד שנה, אבוא גם אבוא מדדה על רגלי, ואם לא, הרי אמות כשעל פי שתי אגחות: אחת על ארצי ואחת על מארי.“

איפה התינוק?..

קאטגוריה זו של יצירות פלסטיניות, המשקפות את הקרע, משתייך סיפורו של **חנא איבריהם** מכפר בענה שבגליל.

במרכז הסיפור, הנקרא מסתננים, מעמיד המחבר אשה יהודיה, שרה, ומתאר מנקודת מבטה שלה את פרשת תלאותיהם וסופה הטראגי של איש זקן ובתו המיניקה, אשר ביקשו לשוב לכפרם.

בליל-החורף גשום מתדפקים השניים על דלת ביתה של שרה, שבאחד ממושבי הגבול, ומבקשים לחסות בצל קורתה לשעה קלה. הם היו רטובים מכף רגל עד ראש, ורועדים מציעה. הגבר הוא בעל זקן לבן ועטוף גלימה, ובתו הצעירה נושאת עולל על זרועה.

איפה התינוק?..

שרה ביקשה מהגבר להסיר את הגלימה, ומשנוכחה שאין הוא מסתיר נשק, הרשתה להם להיכנס. היא העמידה תנור לידם, והגישה להם תה ודברי-מאכל. כשהם מסיקים חום מהתנור ולוגמים מהתה, פתחו

הזקנה זהו-ציור מספרו של אמיל חביבי, שבו מו-פיע הסיפור שער מנדלבאום, המתאר את פרידתו של חביבי מאמו, שעזבה את נצי-רת כדי לבלות את שארית חייה בירדן.

חביבי רבים המכירים את אמיל חביבי כמנהיג רג"ח, וכמי שהיה כמה פעמים חבר-הכנסת, אינם יוד-עים שהוא סופר מחונן. מאז יציאתו מהכנ-סת הוא מקדיש את מרבית זמנו לספרות.